

УДК 316.6

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.14>

Дубровіна І. В., Моцак С. І., Смірнов С. В., Снегір'єв І. О.

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СТУДЕНТАМИ ТА ВИКЛАДАЧАМИ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Сучасні заклади вищої освіти в Україні є потужними агентами змін у напрямі вкорінення та поширення європейських цінностей: поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави та дотримання прав людини. Проведення міжнародних конференцій, семінарів, круглих столів, інтернет-конференцій, майстер-класів, тренінгів, воркшопів, панельних дискусій іноземних фахівців забезпечують тісну співпрацю студентів із викладачами, де здобувачі мають можливість стати учасниками міжнародних програм, проєктів із мовного стажування за кордоном, у країнах Європейського Союзу. Тому проблематика вдосконалення комунікативної взаємодії в закладі вищої освіти потребує ґрунтовних досліджень у теорії та практиці професійної освіти.

У науковому дослідженні здійснено теоретичне обґрунтування методики вдосконалення комунікативної взаємодії в системі “студент – викладач”, розкрито провідну роль комунікації для досягнення освітніх цілей і завдань. Визначено інноваційні методи вдосконалення комунікативної взаємодії (методи мозкового штурму, дизайн-аналізу, евристичного спостереження, гіпотез, мандрівки в майбутнє чи минуле, придумування тощо).

У рамках системи “студент – викладач” має бути сформована і взаємозумовлена суб’єктна мовленнєво-практична дія з метою обміну інформацією та створення найсприятливіших умов для формування особистості, дотримання освітніх вимог і готовності до викликів в середині освітнього процесу.

Для вдосконалення комунікативної взаємодії викладачам необхідно опанувати інтерактивні форми та методи навчання та комунікації.

Ключові слова: форма, метод, взаємодія, викладач – студент, інтерактивний, суб’єкт, комунікація, євроінтеграційний процес, партнерство в освіті.

Сучасний етап розвитку вищої школи в Україні характеризується кардинальною зміною її пріоритетів, орієнтацією на європейські цінності партнерства в освіті. Основним завданням університетів на тлі входження країни в освітній і науковий простір Європи є підготовка конкурентоспроможного фахівця з високим інтелектуальним потенціалом, який гнучко може адаптуватися до викликів практичної підготовки. Формування нової концепції взаємодії “викладач – студент” вимагає зміни змісту, форм і методів педагогічної взаємодії, характеру стосунків викладача і студента як провідної умови ефективності організації навчального процесу у вищій школі.

Тенденції розвитку європейської освітньої політики та демократичних засад доводять, що значущою стає роль комунікації в інформаційному суспільстві, у якому з’являються величезні можливості для інтелекту людини та створюються нові інформаційні ресурси, що суттєво впливають на спосіб спільної діяльності та життя [8, с. 12]. Комунікативна взаємодія виступає однією з важливих складових частин професіоналізму та передбачає наявність таких особисто-професійних якостей: орієнтації на визнання сильних сторін іншого; здатності до емпатії, розуміння емоційного стану іншого; уміння створювати зворотний зв’язок; уміння мотивувати на діяльність; конкретних комунікативних умінь [7]. Комунікативна майстерність викладача закладу вищої освіти виражається в умінні встановлювати гуманістичні, особистісно орієнтовані взаємини зі студентами у процесі розв’язання педагогічних завдань. Це вміння передбачає наявність у викладача таких якостей: здібності здійснювати педагогічну підтримку організації спільної діяльності та міжособистісного спілкування; мовленнєвої культури.

Нині заклади вищої освіти в Україні є потужним агентом змін у напрямі вкорінення та поширення європейських цінностей: поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави та дотримання прав людини. Проведення міжнародних конференцій, семінарів, круглих столів, інтернет-конференцій, майстер-класів, тренінгів, воркшопів, панельних дискусій іноземних фахівців розкривають тісну співпрацю студентів і викладачів. Для проведення досліджень і стажування щорічно викладачі та студенти виїжджають до університетів і науково-дослідних установ зарубіжжя, зокрема до Польщі, Німеччини, Румунії, Словаччини, США. Результатом стажувань є участь викладачів і студентів у міжнародних проєктах, спільна робота у сфері наукової та педагогічної діяльності. Студенти беруть участь у найбільш поширених програмах студентського культурного обміну та стажування за кордоном, зокрема й у програмах, підтримуваних урядами зарубіжних країн: Global UGRAD (США), DAAD (Німеччина), “Еразмус+” (Європейський Союз) та інших. Окрім того, студенти мають можливість стати учасниками програм: “Au-Pair”, “Camp America”, “Work & Travel”, аналогічних програм Німеччини, Фінляндії, Греції, Туреччини, США. Зростає кількість студентів, які беруть участь у мовних стажуваннях за кордоном, у Німеччині, Швейцарії, Австрії, Франції, Польщі, Чехії, Латвії, Литві тощо. Тому проблематика вдосконалення комунікативної взаємодії в закладі вищої освіти потребує ґрунтовних досліджень у теорії та практиці професійної освіти.

У рамках системи “студент – викладач” має бути сформована взаємоузгоджена і також взаємозумовлена суб’єктна мовленнєво-практична дія з метою обміну інформацією та створення найсприятливіших умов

для формування особистості, дотримання вирішення освітніх вимог і готовності до викликів в середині освітнього процесу.

У процесі взаємодії “студент – викладач” реалізується низка цільових функцій, основними серед яких є професійно-ділова і соціально-психологічна (задоволення потреби в міжособистісному спілкуванні, професійній взаємодії, професійно-рольовій репрезентації і професійно-груповій ідентифікації, виникнення почуття соціальної захищеності й особистісно-ділової взаємодопомоги і взаємопідтримки тощо) [6, с. 55].

Однією з головних особливостей взаємодії в закладі вищої освіти вчені виокремлюють колективний характер праці, адже викладачі постають перед здобувачами вищої освіти у складному ансамблі комбінування, що може посилювати або послаблювати педагогічний ефект один одного [18, с. 30]. Л. Шубіна пояснює, що суть колективного характеру педагогічної праці полягає “у єдності індивідуальних впливів кожного викладача. Сума ж цих впливів визначає результати розвитку особистості здобувача освіти” [7, с. 94]. Через це стан комунікативної взаємодії у просторі вищої освіти має виняткове значення для розв’язання важливих педагогічних завдань, освітніх стратегій університетів.

Викладачі та студенти доходять спільної думки, що прагнення досягнути оптимальної взаємодії, соціально-психологічного клімату, створити доброзичливу творчу атмосферу в колективі є сигналом усвідомленого виконання своїх професійних обов’язків у майбутньому. Поруч із матеріальним забезпеченням, рівнем фінансування, методичним обладнанням цей чинник у мотиваційній підготовці здобувачів вищої освіти відіграє провідну роль. Це означає, що активізація людського чинника, оптимізація взаємин забезпечення належної комунікативної взаємодії має бути однією з основних функцій викладача, особливо в умовах викликів інформаційного суспільства, що мінливе і постійно змінюється.

Серед багатьох систем комунікативної взаємодії зупинимося на системі “студент – викладач” як такій, що має необмежені та не досить вивчені можливості для безпосереднього впливу на формування творчої особистості майбутнього фахівця. Структура педагогічної взаємодії в системі “студент – викладач” на базі етапів її здійснення: 1) повноцінне усвідомлення проблеми і мети; 2) сприйняття партнера по взаємодії; 3) повноцінне ухвалення рішення; 4) практичні акти комунікативної діяльності і поведінки [16, с. 71].

М. Обозов визначає, що взаємодія людей починається з розподілу функцій – без цього взагалі неможливе існування групи у вигляді єдиного цілого чи системи. Функції взаємодії визначаються таким підходом, коли окреме досягнення спільної мети неможливе. Саме вони ґрунтуються на взаємному врахуванні можливостей, що сприяють взаємодії і взаємній згоді та домовленості в питаннях керівництва взаємодією. Останнє, з одного боку, обмежує свободу дій у кожного, а з іншого – надає можливість виявити себе в загальній справі [16, с. 63].

На основі аналізу структури та функціонального змісту системи “студент – викладач” виділяємо три функції взаємодії: 1) конструктивну; 2) допоміжну; 3) власне комунікативну.

Конструктивна функція полягає в активному впливі на особистість вихователя у проведенні спільної діяльності; а допоміжна – у створенні необхідних умов; власне комунікативна – у забезпеченні інформацією. Сама комунікація (від лат. *communico* – роблю спільним, пов’язую чи спілкуюсь) – це смисловий аспект соціальної взаємодії. Адже в суспільстві будь-яка індивідуальна дія відбувається в умовах безпосередніх чи непрямих відносин з іншими людьми, тільки тоді вона включає поруч із фізичним комунікативний аспект [9, с. 72].

На думку В. Грехньова, взаємодія розгортається у багаторівневому просторі таких координат комунікації, як: 1) спрямованість взаємодії (або соціально-особистісна); 2) вибір комунікативної дистанції (або ступінь психологічної близькості); 3) модальність комунікації (або показник здатності сторін до повної ситуаційної перебудови) [10, с. 111].

Комунікативну педагогічну взаємодію студентів і викладачів розуміємо як педагогічне спілкування, спрямоване на встановлення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію діяльності та стосунків. На нашу думку, планувальна взаємодія дозволяє обміркувати не лише зміст спілкування, але й особливості свого мовлення, а також комунікативної поведінки, що передбачає використання вербальних і невербальних засобів спілкування. Тут важливо підкреслити, що ми розглядаємо взаємодію, що реалізується через будь-які засоби (це спільна діяльність чи міжособистісне спілкування), різні форми (співробітництво або “керівництво”), у вигляді засобу досягнення цієї важливої мети, яку має досить сформована й усебічно розвинена особистість [12, с. 43].

На думку К. Роджерса, “індивід прагне, з одного боку, узгодити з уявленнями про себе, тобто зі своїм реальним “Я”, якомога більше своїх зовнішніх переживань. З іншого боку, він намагається зблизити уявлення про самого себе з тими глибинними переживаннями, які становлять його “ідеальне Я” і відповідають тому, яким він хотів би бути” [19, с. 49]. Тому набирають для кожної особистості вагомості взаємини з іншими людьми, особливо в молодому віці, під час навчання, адже від характеру їхнього змісту залежить або укріплення позицій професійного аспекту свого “Я”, або породження чи посилення внутрішньоособистісного конфлікту, пов’язаного із суттєвими особистісно визначеними розбіжностями у структурі “Я” [19, с. 49].

Зазначене впливає на самопочуття людини у групі, адже в будь-якому створеному колективі в соціальній ситуації, загрозливій для цінності цілісного “Я”, не лише підвищується рівень тривожності, а й може виникнути міжособистісний конфлікт. Це буває зазвичай тоді, коли оцінка роботи викладача суттєво розбігається із самооцінкою студента [13, с. 23].

Наявність сприятливих умов комунікативної взаємодії забезпечує не лише почуття емоційної захищеності та психологічного комфорту, але і можливість творчо реалізувати себе, досягати високої продуктивності роботи й отримувати від цього задоволення [2, с. 49]. Це сприяє формуванню позитивного ставлення до самого себе, що, у свою чергу, стимулює пізнавальну активність, сприяє вияву творчої енергії. Водночас, як зауважує Л. Карамушка, “вимогливе ставлення працівників один до одного, доброзичлива критика сприяють становленню адекватної самооцінки, саморегуляції та самоконтролю. Орієнтація на високі показники у професійній діяльності позитивно впливає на формування у членів колективу потреби в самоаналізі, самовдосконаленні та самотворчості” [10, с. 109].

Традиційно чинники, які визначають зміст і шляхи формування яскравої комунікативної взаємодії, об’єднуються у дві групи: а) чинники макросередовища; б) чинники мікросередовища [10]. Л. Карамушка серед чинників, які впливають на психологічний клімат у закладах вищої освіти, виокремлює:

1) чинники макросередовища: особливості розвитку суспільства в конкретний період; статус закладів вищої освіти в суспільстві; особливості діяльності та стилю керівництва; характер впливу стейкхолдерів і роботодавців на взаємодію зі студентами та викладачами; культурно-освітнє дозвілля молоді;

2) чинники мікросередовища: особливості умов навчання; особливості формальної структури та її співвідношення з неформальною; стиль керівництва; психологічна культура викладачів; психологічна сумісність у системі “студент – викладач” [18, с. 111].

Даний перелік заслуговує на увагу в контексті реалізації системного підходу до розгляду комунікативної взаємодії в закладі вищої освіти.

В освітніх закладах, на думку Н. Коломінського, на соціально-психологічний клімат впливають такі стабільні професійно-психологічні чинники гендерних особливостей: “порівняно стійкий рівень освіти, професійна звичка всіх педагогічних працівників до навчання оточення і складне ставлення до зауважень у свій бік, а також особливості жіночої психіки (перевага першої сигнальної системи, емоцій, наочно-образного мислення тощо)” [10, с. 78]. Формуванню успішної комунікативної взаємодії між учасниками освітнього процесу сприяють: зміст і особливості навчання та рівень задоволеність ним; умови практики та побуту і задоволеність ними; характер міжособистісної взаємодії зі студентами та викладачами; характер міжособистісної і міжгрупової взаємодії поза колективом установи; з іншими організаціями, партнерами тощо; характер міжособистісної взаємодії кураторів студентських груп і студентів, задоволеність нею; стиль керівництва й особистість менеджерів-керівників, задоволеність ними [17, с. 78].

І. Шварц, поруч з основними (матеріально-побутові умови, чітка організація освітнього процесу, спрямованість діяльності колективу, єдність вимог, перспективи колективу, традиції колективу, характер керівництва колективом, естетика умов життя колективу, відповідність формальної структури неформальній структурі колективу, стиль взаємин у колективі) називає і спеціальні засоби впливу на формування комунікативної взаємодії (педагогічні ситуації, педагогічні ігри, психологічна саморегуляція) [18, с. 36].

До засобів впливу на формування комунікативної взаємодії зі студентами в закладі вищої освіти відносять також різноманітні цікаві форми роботи та співпрацю зі стейкхолдерами, арт-терапевтичні технології, технології зворотного зв’язку та рефлексії [42, с. 5]. Завдання узгодженої комунікативної взаємодії полягають у тому, щоб ці засоби стали значущими, отже, дієвими щодо налагодження комунікативної взаємодії в закладі вищої освіти.

Важливо, що студенти у взаємодії з викладачем освіти фокусують у собі психологічний клімат, поширюють його і впливають на його стан. Через неформальний авторитет до думки викладача прислуховуються, спостерігають за моделлю його поведінки у групі, намагаються ідентифікуватись із ним. Він не лише є транслятором системи цінностей, а й одним із джерел емоційного зараження групи, що впливає на її емоційний стан загалом. Оптимальною є ситуація, коли викладач сам є неформальним лідером студентської освіти, але для цього йому треба заслужити безумовний авторитет вихованців, перейняти їхні турботами і проблемами, прийняти їхні інтереси й особисті цінності.

Психолого-педагогічна наука, діяльність методистів-практиків свідчать, що навчити і виховати, а також розвинути здобувача вищої освіти без його зацікавленості та прагнення до самовдосконалення неможливо. Надалі викладач мусить подбати насамперед про процес створення таких ситуацій співтворчості, співдружності та співробітництва між ним і колегами, які б і справді ефективно сприяли навчанню, розвитку і вихованню дітей. Активне створення сприятливих умов для творчої діяльності зі студентами, їх самореалізації є складовою частиною професійної діяльності викладача [14, с. 78].

Через те, що місія викладача полягає в повноцінному “створенні ефективних професійних взаємин і забезпеченні освітніх і культурно-освітніх потреб суб’єктів професійної взаємодії, а також розробленні стратегічних цілей і оперативному плануванні і корегуванні освітнього процесу” [17, с. 11], у цьому разі суспільні трансформації спонукають методистів до рефлексивного мислення і розвитку здатності бути фасилітаторами (така термінологія викладена К. Роджерсом), а це передбачає необхідність створення викладачем умов для особистісного розвитку студентів.

Комунікативну взаємодію можна сформулювати, виявити і розвинути лише в діяльності. Згідно з діяльнісним підходом, “будь-яке психічне явище в тій або іншій якості є вписаним у структуру діяльності особистості (засоби, умови, способи контролю й оцінки цієї діяльності, яким має бути кінцевий результат)” [18, с. 93]. Особливе значення мають також взаємозв’язки цих компонентів, тобто функціональна структура діяльності.

С. Максименко звертає увагу на основні компоненти комунікативної взаємодії та розмаїття типів і засобів формування комунікативної взаємодії викладачів і студентів у просторі вищої освіти [13].

Для вдосконалення комунікативної взаємодії викладачам необхідно опанувати інтерактивні форми та методи навчання, серед яких ефективними є нетрадиційні методи, які допомагають активізувати творчу роботу учасників освітнього процесу, сприяють розвитку самостійного мислення та формують навички комунікативної взаємодії у групі. Наприклад, методи мозкового штурму, дизайн-аналізу, евристичного спостереження, гіпотез, мандрівки в майбутнє чи минуле, придумування тощо.

Висновки. Отже, комунікативна взаємодія визначає здатність фахівця адекватно сприймати поведінку освітян як партнерів зі спілкування, налагоджувати з ними продуктивні міжособистісні стосунки й успішно використовувати вербальні та невербальні засоби впливу комунікативної спрямованості, формувати партнерський мікроклімат у колективі. Тільки глибоке знання особистості постає надійною основою вироблення чіткої індивідуальної стратегії формування комунікативної взаємодії, що відповідає цінностям європейського суспільства.

Використана література:

1. Про освіту (Про вищу освіту, зі змінами 2022 р.) : Закон України № 1556–VII від 01.07.2014 р. Редакція від 01.01.2022 р. URL: https://urst.com.ua/download_act/pro_vyshchu_osvitu.
2. Культура педагогічного спілкування : навчально-методичний посібник / Ф. Арват та ін. Київ : ІЗМН, 1997. 162 с.
3. Волкова Н. Професійно-педагогічна комунікація : навчальний посібник. Київ : Академія, 2006. 256 с.
4. Гончар Т. Комунікативна культура в контексті психологічних теорій особистості. *Вісник Книжкової палати*. 2003. С. 42–44.
5. Діалогізація дидактичного процесу: гуманістична перспектива / за ред. А. Васильчука. Київ : Правда Ярославичів, 2018. 164 с.
6. Формування комунікативної взаємодії у педагогічному колективі: теорія та практика / І. Дубровіна та ін. *Нова педагогічна думка* : науково-методичний журнал. Рівне : РОІППО, 2021. № 4 (108). С. 55–62.
7. Зливков В. Самоідентифікація в педагогічній комунікації. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2005. 144 с.
8. Карпчук Н. Засади комунікаційної політики: досвід країн – членів Європейського Союзу : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 440 с.
9. Когут І. Зміст формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності в сучасних соціокультурних умовах. *Проблеми освіти* : науковий збірник. Київ, 2013. Вип. № 77. Ч. 2. С. 75–79.
10. Коломінський Н. Проблеми оптимізації соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі. *Освіта і управління*. 1999. Т. 3. № 2. С. 75–86.
11. Куликов Г. Шляхи розвитку комунікативної особистості. *Менеджмент персоналу*. 2012. № 29. С. 4–6.
12. Ліннік О. Сучасні інтерактивні технології методичної роботи з педагогічними кадрами. *Вихователь-методист закладу дошкільної освіти*. 2009. № 8. С. 21–28.
13. Максименко С. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя : сутність і шляхи формування. Київ : Главник, 2005. 112 с.
14. Матюша І. Особистість і колектив як цілісна гармонійна система (психолого-педагогічний аспект). Київ : ІЗМН, 1997. 188 с.
15. Мачуська І. Формування культури спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 3. С. 97–104.
16. Оргинський В. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ, 2009. 472 с.
17. Тоба М. Психологічні детермінанти діалогового педагогічного спілкування : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія”. Івано-Франківськ, 1999. 24 с.
18. Цимбалюк І. Підвищення професійної кваліфікації: психологія педагогічної праці : посібник. Київ : Професіонал, 2004. 150 с.
19. Rogers C. R. Toward a Modern Approach to Values. *Journal of Abnormal and Social Psychology*. 1964. Vol. 68. P. 160–167.

References:

1. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [The Law of Ukraine “On Education”] (Pro vyshchu osvitu zi zminamy 2022 rik № 1556–VII vid 01.07.2014). Redaktsiia vid 01.01.2022 URL: [https://urst.com.ua/download_act/pro_vyshchu_\(data_zvernennia:08.09.2022\)](https://urst.com.ua/download_act/pro_vyshchu_(data_zvernennia:08.09.2022)) [in Ukrainian]
2. Arvat F. S., Kovalenko Ye. I., Kyrylenko S. V., Shcherban P. M. (1997). *Kultura pedahohichnoho spilkuvannia : navch.-metod. posib.* [The Culture of Pedagogical Communication : textbook]. Kyiv : IZMN, 162 s. [in Ukrainian].
3. Volkova N. P. (2006). *Profesiino-pedahohichna komunikatsiia : navch. posib.* [Professional and pedagogical communication : textbook]. Kyiv : Akademiia, 256 s. [in Ukrainian].
4. Honchar T. (2003). *Komunikatyvna kultura v konteksti psyholohichnykh teorii osobystosti* [Communicative culture in the context of psychological theories of personality]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*. S. 42–44 [in Ukrainian].
5. *Dialohizatsiia dydaktychnoho protsesu: humanistychna perspektyva* (2018) [Dialogization of the didactic process: a humanistic perspective] / za red. A. L. Vasylychuka. Kyiv : Pravda Yaroslavychiv, 164 s. [in Ukrainian].
6. Dubrovina I. V., Maksymenko-Hladyshko N. D., Zinchenko O. V. (2021). *Formuvannia komunikatyvnoi vzaïemodii u pedahohichnomu kolektivі: teoriia ta praktyka* [Formation of communicative interaction in the pedagogical team: theory and practice]. *Nova pedahohichna dumka: nauково-metodychnyi zhurnal*. Rivne : ROIPPO. № 4 (108). S. 55–62 [in Ukrainian].
7. Zlyvkov V. L. (2005). *Samoidentyfikatsiia v pedahohichnii komunikatsii* [Self-identification in pedagogical communication]. Kyiv : Ukrainskyi tsentr politychnoho menezhmentu, 144 s. [in Ukrainian].
8. Karpchuk N. P. (2015). *Zasady komunikatsiinoi polityky: dosvid krain-chleniv Yevropeiskoho Soiuzu : monohrafiia* [Principles of communication policy: the experience of the European Union member states: a monograph]. Luts'k : Vezha-Druk, 440 s. [in Ukrainian].

9. Kohut I. V. (2013). Zmist formuvannia profesiino-pedahohichnoi komunikatyvnoi kompetentnosti v suchasnykh sotsiokulturnykh umovakh. [The content of the formation of professional and pedagogical communicative competence in modern socio-cultural conditions]. Problemy osvity : nauk. zb. Kyiv. Vyp. № 77. Ch. 2. S. 75–79 [in Ukrainian].
10. Kolomynskyi N. L. (1999). Problemy optymizatsii sotsialno-psykholohichnogo klimatu v pedahohichnomu kolektyvi [Problems of optimizing the socio-psychological climate in a teaching team]. Osvita i upravlinnia. T. 3. № 2. S. 75–86 [in Ukrainian].
11. Kulykov H. T. (2012). Shliakhy rozvytku komunikatyvnoi osobystosti [Ways of developing a communicative personality]. Menedzhment personalu. № 29. P. 4–6 [in Ukrainian].
12. Linnik O. (2009). Suchasni interaktyvni tekhnolohii metodychnoi roboty z pedahohichnymy kadramy [Modern interactive technologies of methodological work with teaching staff]. Vykhovatel-metodyst zakladu doshkilnoi osvity. № 8. S. 21–28 [in Ukrainian].
13. Maksymenko S. D. (2005). Tekhnolohiia spilkuvannia (komunikatyvna kompetentnist uchytelia: sutnist i shliakhy formuvannia [Communication technology (communicative competence of the teacher: the essence and ways of formation)]. Kyiv : Hlavnuk, 112 s. [in Ukrainian].
14. Matiusha I. K. (1997). Osobystist i kolektyv yak tsilisna harmoniina systema (psykholoho-pedahohichniy aspekt) [Personality and team as a whole harmonious system (psychological and pedagogical aspect)]. Kyiv : IZMN, 188 s. [in Ukrainian].
15. Machuska I. M. (1997). Formuvannia kultury spilkuvannia subiektiv navchalno-vykhovnogo protsesu [Forming a culture of communication of subjects of educational and pedagogical process]. Pedahohika i psykholohiia. № 3. S. 97–104 [in Ukrainian].
16. Ortynskyi V. L. (2009). Pedahohika vyshchoi shkoly : navch. posib. [Pedagogy of Higher Education: textbook]. Kyiv : Tsentruchovoi literatury, 472 s. [in Ukrainian].
17. Toba M. (1999). Psykholohichni determinanty dialohovoho pedahohichnogo spilkuvannia : avtoref. dys. ... kand. psykol. nauk : 19.00.07 – pedahohichna ta vikova psykholohiia [Psychological determinants of dialog pedagogical communication]. Ivano-Frankivsk. 24 s. [in Ukrainian].
18. Tsymbaliuk I. M. (2004). Pidvyshchennia profesiinoi kvalifikatsii: psykholohiia pedahohichnoi pratsi : posibnyk [Professional Development: Psychology of Pedagogical Work : manual]. Kyiv : Profesional, 150 s. [in Ukrainian].
19. Rogers S. R. (1964). Toward a Modern Approach to Values. Journal of Abnormal and Social Psychology. Vol. 68. P. 160–167.

Dubrovina I., Motsak S., Smirnov S., Snegirev I. Improvement of communicative interaction between students and teachers as an implementation of eurointegration processes in higher education

Today, higher education institutions in Ukraine are a powerful agent of change towards the inculcation and dissemination of European values: respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights. International conferences, seminars, roundtables, online conferences, master classes, trainings, workshops, panel discussions of foreign experts ensure close cooperation between students and teachers, where applicants can participate in international programmes, language study abroad projects in EU countries. Therefore, the issue of improving communicative interaction in higher education requires thorough research in the theory and practice of vocational education and training.

The research provides theoretical justification for the methodology of communicative interaction improvement in the “student – teacher” system, reveals the leading role of communication for achieving educational goals and objectives. Innovative methods for improving communicative interaction (methods of “brainstorming”, design-analysis, heuristic observation, method of hypotheses, travel to the future or the past, inventing, etc.) are defined. Within the student-teacher system, subjective speech-practice should be formed and mutually conditioned in order to exchange information and create the most favourable conditions for the formation of personality and the solution of educational requirements and challenges within the educational process.

To improve communicative interaction teachers need to master interactive forms and methods of learning and communication, to be able to motivate students to professional formation and awareness of themselves in their future profession on the basis of partnership and mutual respect within the educational team. The importance of identifying unconstructive conflicts that cause stress of both teacher and students and interfere with the establishment of communicative interaction in higher education was determined.

Key words: studies of physics, studies of students, raising of questions, thought, activation of thought of students (8–10 words).